

POZADINA ISTRAŽIVANJA

Neformalna ekonomija u širem smislu podrazumeva svaku protivzakonitu privrednu aktivnost usmerenu na sticanje koristi a na štetu drugih pojedinaca, privrednih subjekata ili države. Neformalna ekonomija podrazumeva nepoštovanje pravnih normi i poslovanje van legalnih tokova koje ima za cilj izbegavanje plaćanja poreza, doprinosa i drugih propisanih obaveza prema državi.

Reč je o pojavi koju je teško analizirati obzirom da neformalna ekonomija nije u domenu regularnog, institucionalnog, već se pojavljuje u skoro svakom obliku privredne delatnosti i javlja se u različitim oblicima. Neformalna ekonomije je globalni problem, ali u različitim zemljama ima drugačiji intezitet.

Istraživanje treba da pruži neophodne informacije za buduće programe, a rezultati biće upotrebljeni kao osnova za predlaganje konkretnih mera za prevazilaženje evidentiranih problema, svim odgovornim i nadležnim strukturama u lokalnoj zajednici.

UVOD

U okviru Projekta „Izgradnja partnerstva za smanjenje neformalne ekonomije u Srbiji“, koji zajedno sa Progetto Sviluppo CGIL iz Italije, realizuju reprezentativne sindikalne centrale i Unija poslodavaca Srbije, u saradnji sa Socijalno-ekonomskim savetom Republike Srbije i Stalnom konferencijom gradova i opština Srbije, sprovedeno je istraživanje o rasprostranjenosti neformalne ekonomije u delatnostima građevinarstva, trgovine, turizma i ugostiteljstva u tri grada u Srbiji – Subotici, Kruševcu i Loznici.

Akcent ovog istraživanja je, osim rasprostranjenosti neformalne ekonomije, stavljen i na položaj lica angažovanih u „neformalnoj ekonomiji“ kao i na štetu koju imaju poslodavci koji realizuju svoju poslovnu aktivnost legalno u odnosu na nelojalnu konkurenciju.

METODOLOGIJA

Za sprovedeno istraživanje su korišćeni zvanični podaci Agencije za privredne registre i podaci Republičkog zavoda za statistiku

UZORAK (POKRIVENOST I VELIČINA)

Teritorija: Opština Kruševac, Opština Loznica, Opština Subotica

Ciljna grupa: Zaposlena lica, nezaposlena lica, poslodavci

Tip istraživanja: Kvantitativno istraživanje na terenu

Tehnika: Direktan intervju

Upitnik: Dva upitnika (ankete) - Upitnik za zaposlene i upitnik za poslodavce; isti upitnici su korišćeni u sve tri Opštine gde je sprovedeno istraživanje

Period rada na terenu: od 01. do 25. novembra 2010. Godine

Analizirani poduzorak - ciljna grupa teritorije Opštine Subotica

ZVANIČNI PODACI

Subotica je najseverniji grad u Republici Srbiji, drugi po broju stanovnika u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini. Po popisu iz 2002. godine Subotica ima 148.401 stanovnika od čega radno sposobnog stanovništva čini 68,7%. Prema podacima Republičkog zavoda za Statistiku, ukupan broj zaposlenih u Subotici je 46.529(2008. godina-godišnji prosek), što u poređenju sa brojem radno sposobnog stanovništva predstavlja 45,6%

Tabela 1. Podaci Republičkog zavoda za statistiku

Резултат претраживања									
Територија	004	010	011	012	016	017	018	019	020
Суботица	148401	102020	50274	51746	46529	44.7	321	35158	24.4
004 - Број становника према Попису 2002.									
010 - Радно способно становништво (укупно) - Попис 2002.									
011 - Радно способно мушко становништво (од 15 - 64 год.) - Попис 2002.									
012 - Радно способно женско становништво (од 15 - 64 год.) - Попис 2002.									
016 - Укупан број запослених, 2008. - годишњи просек									
017 - Удео жена у укупном броју запослених (%), 2008. - годишњи просек									
018 - Број запослених на 1000 становника, 2008. - годишњи просек									
019 - Запослени у предузећима, установама, задругама и др. орг., 2008. - годишњи просек									
020 - Лица која самостално обављају делатност (%), 2008. - годишњи просек									

U periodu od 01.novembra do 25. novembra 2010. godine, sprovedeno je anketiranje zaposlenih i poslodavaca na teritoriji Opštine Subotica u cilju što realnijeg sagledavanja oblika i rasprostranjenosti neformalnog oblika poslovanja.

Укупан број анкетираних jeste 461, од чега је 158 анкетираних послодавца, који запошљавају 2267 радника и 303 запослених и незaposлених лица.

Prema zvaničnim podacima Agencije za privredne registre na teritoriji Opštine Subotica, ukupan broj privrednih društava i preduzetnika koji posluju u okviru grane građevinarstva jeste 643, u okviru privredne grane trgovine 2450 i u okviru privredne grane turizma i ugostiteljstva 482 privredna društva i preduzetnika.

U odnosu na ukupan broj preduzetničkih radnji i privrednih društava u okviru tri odabrane delatnosti na teritoriji Opštine Subotica, uzorak koji je obuhvaćen istraživanjem čini 4,3 %

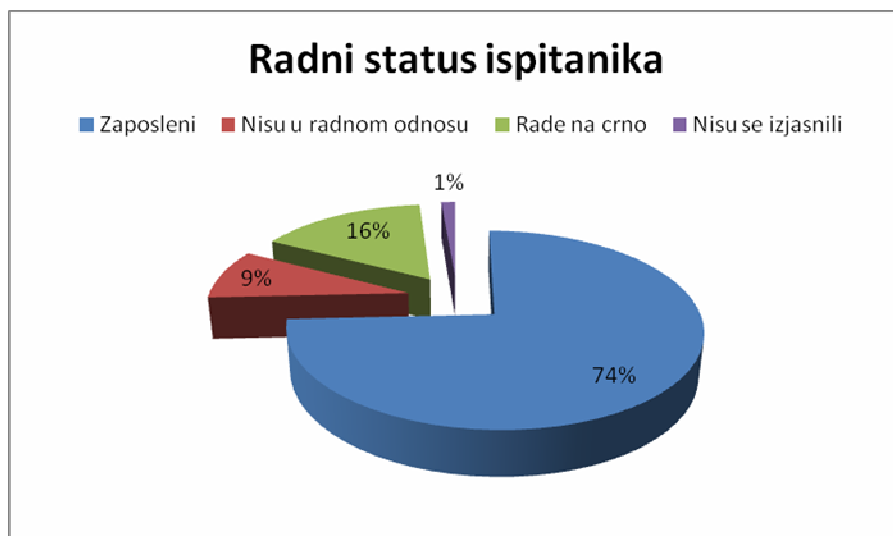
Tabela 2. Opština Subotica-Pokrivenost i veličina uzorka

Broj privrednih društava i preduzetničkih radnji	Zvanični podaci APR-e	Uzorak obuhvaćen istraživanjem	Uzorak izražen u procentima
Građevinarstvo	643	41	6,5%
Trgovina	2450	85	3,5%
Turizam ugostiteljstvo	482	32	6,6%
Zbirni broj	3575	158	4.4%
Broj stanovništva na teritoriji Opštine Subotica	Broj radon aktivnog stanovništva prema popisu 2002.	Uzorak obuhvaćen istraživanjem	Uzorak izražen u procentima
	102020	303	0.3 %

REZULTATI ISTRAŽIVANJA KOJE JE SPROVEDENO MEĐU ZAPOSLENIM I NEZAPOSLENIM LICIMA

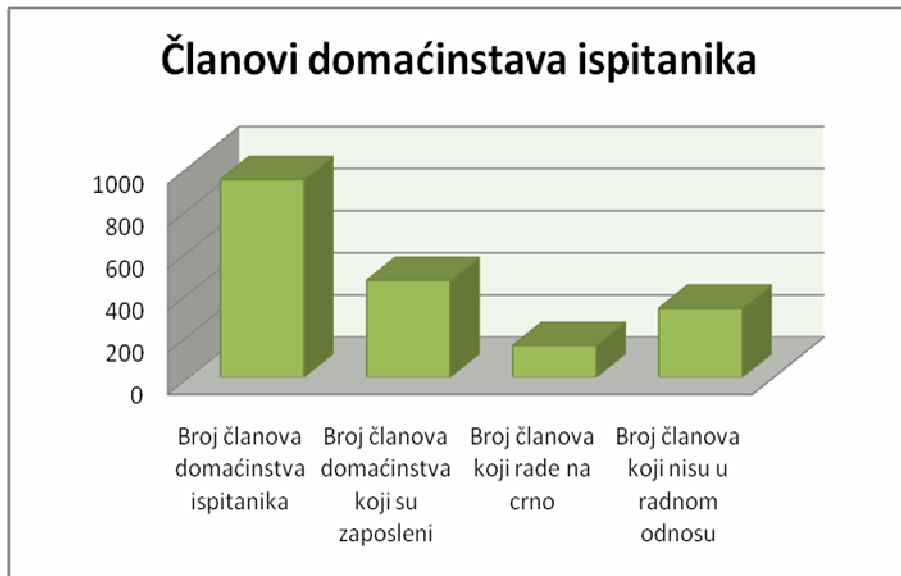
1. Struktura lica obuhvaćenih istraživanjem

Ukupan broj anketiranih lica koja su obuhvaćena istraživanjem jeste 303 od čega je učestvovalo 152 žene i ispitanika muškog pola 151. Prosečna starost anketiranih je 38 godina. Ukupan radni staž ispitanika u proseku je 13.5 godina. Radni status anketiranih pokazuje da je od ukupnog broja ispitanika zaposleno 225 anketirana lica, dok se 4 ispitanika nisu izjasnila po pitanju vrste zaposlenja. Nezaposlenih lica je 26. Da rade na crno, izjasnilo se 48 lica.

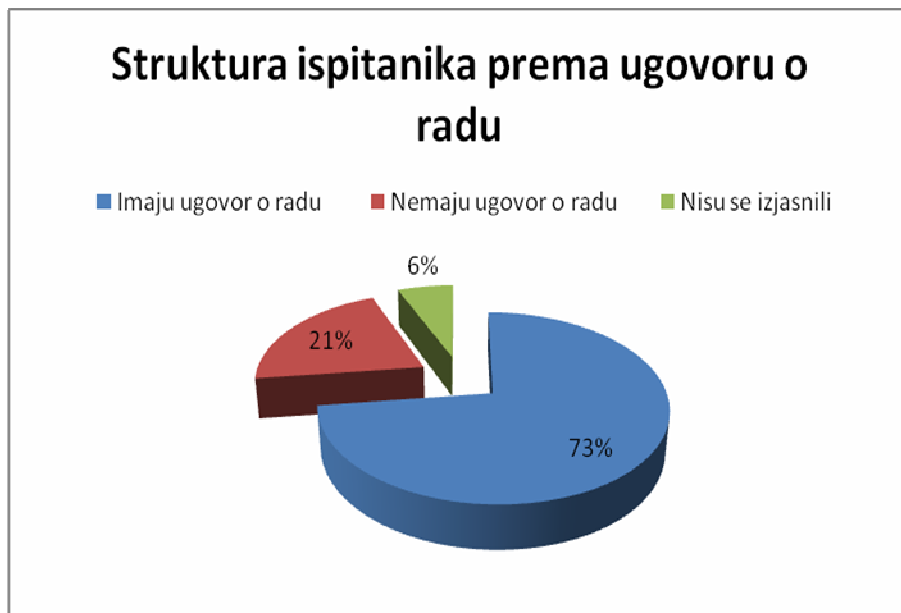

Stručna sprema ispitanika obuhvata 17 lica sa nezavršenom osnovnom školom, 204 sa srednjom stručnom spremom, sa višom školom 38 lica i sa visokom školom 44 lica.

Analiziranjem dobijenih rezultata od 303 anketirana lica, prosečno domaćinstvo ispitanika broji 3,1 člana od kojih je 1,57 u radnom odnosu, a ukupan broj onih za koje je navedeno da rade na crno jeste 0.52

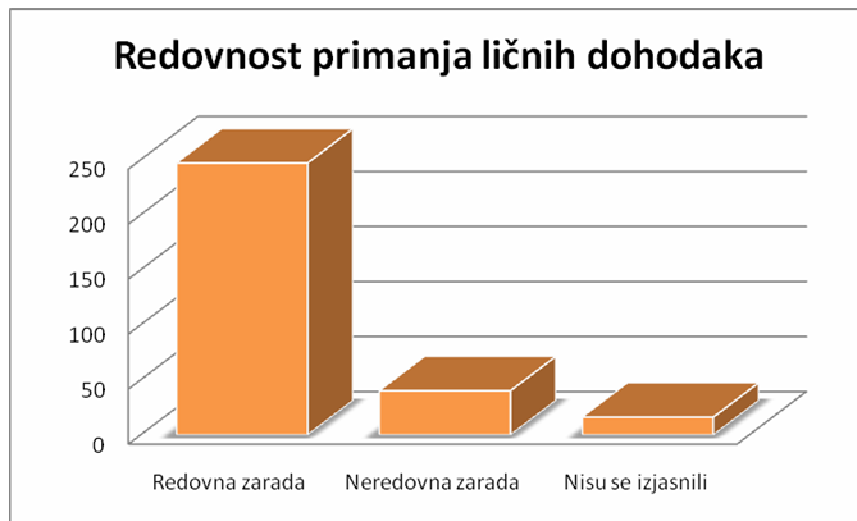
Delatnost preduzeća u kom su sada radno angažovana lica koja su obuhvaćena ovim anketiranjem jeste građevina u 18% , trgovina 26,4%, turizam i ugostiteljstvo 12,6% , ostali 43%. Zaključen ugovor o radu ima 221 lice, 63 ispitanika se izjasnilo da nema zaključen ugovor, dok se 19 lica nije izjasnilo po ovom pitanju.

Od anketiranih lica 140 radi u preduzeću u kom je zaključen kolektivni ugovor, 18 lica se nisu izjasnila i 145 ispitanika radi u firmama koje nemaju zaključen kolektivni ugovor. U procentima izraženo, broj ispitanika koji rade u preduzećima gde je zaključen kolektivni ugovor je 46%

2. Status sadašnjeg radnog angažovanja ispitanika

Redovnu zaradu prima 247 ispitanika ili 81,5%, neredovna primanja ima 40 lica ili 13,2%, a 16 osoba se nije izjasnilo po ovom pitanju, odnosno 5,3 %

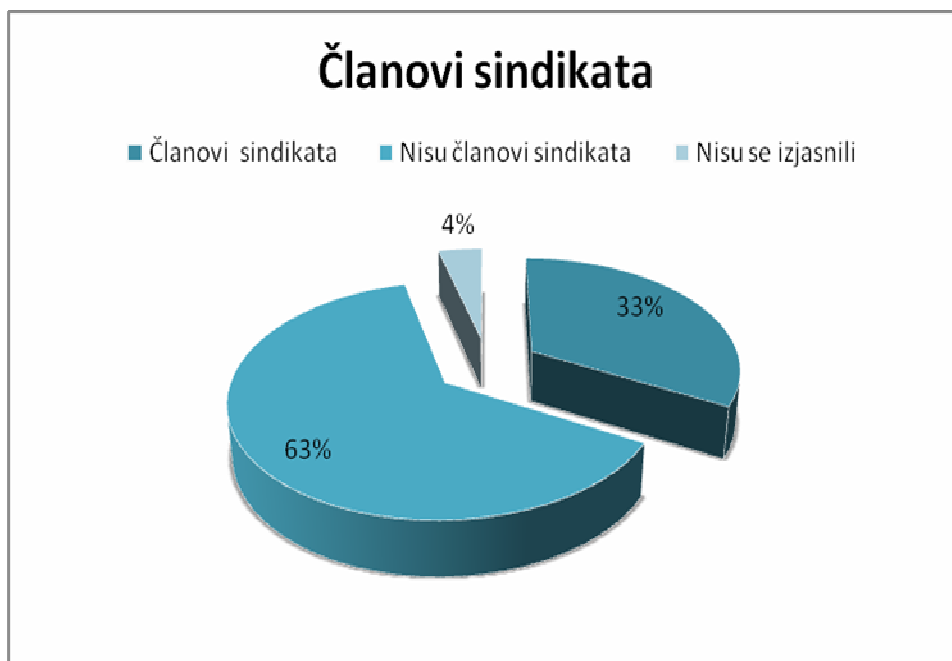

Ispitanici su se izjasnili po pitanju obaveze poslodavca da redovno uplaćuje poreze i doprinose za obavezno socijalno osiguranje (PIO, zdravstveno) te potvrdili u 71 % ili 217 anketirana lica, 28 anketiranih lica se nije izjasnilo, odnosno 9,5%, a 58 lica nema redovnu uplatu obaveznih poreza i doprinosa socijalnog osiguranja, tj.19,5%

Anketirani su naveli da su u prethodnoj firmi imali redovnu zaradu i to njih 207, dok nisu imali redovnu zaradu njih 77, a 19 se nije izjasnilo po ovom pitanju.

Pravo na godišnji odmor ima 252 zaposlena sa prosečnim odmorom u trajanju od 19,2 dana, dok se 30 anketiranih izjasnilo da nema pravo na godišnji odmor i 21 lice se nije izjasnilo po ovom pitanju. Razlozi zbog kojih im je uskraćen godišnji odmor, a koji su anketirani navodili, jesu sezonski poslovi što je u većini slučajeva karakteristično za građevinsku delatnost.

Od 303 anketirana lica, 100 jestu članovi sindikata, 12 lica se nije izjasnilo, dok 191 nisu članovi sindikata.

3. Status prethodnog radnog angažovanja ispitanika

Status prethodnog preduzeća u kom su bili angažovani anketirani, izražen u procentima, izgleda ovako:

- ✓ Preduzeće i dalje radi (138 lica) **45,5%**
- ✓ Preduzeće je prestalo sa radom (58 lica) **19,2%**
- ✓ Preduzeće je u stečaju (41 lice) **13,5 %**
- ✓ Pojedini anketirani su naveli drugi status i to: privatizovano preduzeće, promena vlasničke strukture, stečaj i sl. (broj anketiranih 20, odnosno **6,6 %**)

Nije se izjasnilo 46 lica ili **15,2 %**

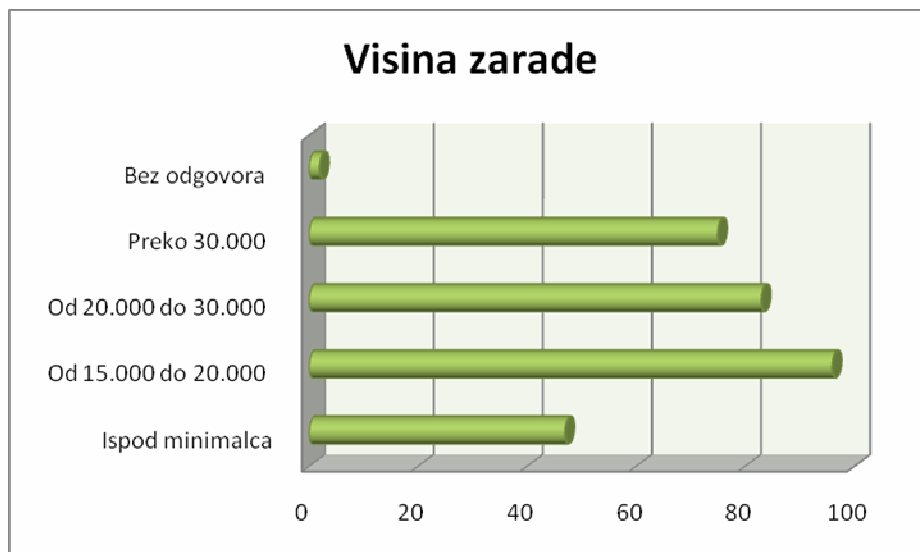
Kod prethodnog poslodavca zaključen ugovor o radu imalo je 193 anketirana lica, nije ga imalo 63, a 47 lica se po ovom pitanju nije izjasnilo.

Osnov po kom je licima prestao radni odnos kod prethodnog poslodavca je:

- ✓ Dobrovoljnim prihvatanjem socijalnog programa 15
- ✓ Po osnovu proglašenja tehnoloških viškova 74
- ✓ Otkazom Ugovora o radu od strane poslodavca 43
- ✓ Ostalih 96 su kao razlog prestanka radnog odnosa naveli : Istek ugovora o radu na određeno vreme 34, gašenje radnje 4, sopstvenim otkazom 12 , sporazumni raskid radnog odnosa 29, ugovorom o preuzimanju 1, prelazak na novo radno mesto 6, napravljena greška na radu 1, prestanak rada preduzeća 9. Nisu se izjasnili po ovom pitanju 75 lica.

4. Aktuelno radno angažovanje ispitanika

Visina zarade koju ostvaruju zaposleni je: Ispod minimalca 47 lica, od 15.000 do 20.000 zaradu ostvaruje 96 lica, od 20.000 do 30.000 imaju 83 anketirana i preko 30.000 zaradu ostvaruju 75 ispitanika. Odgovor nije dalo 2 ispitanika.

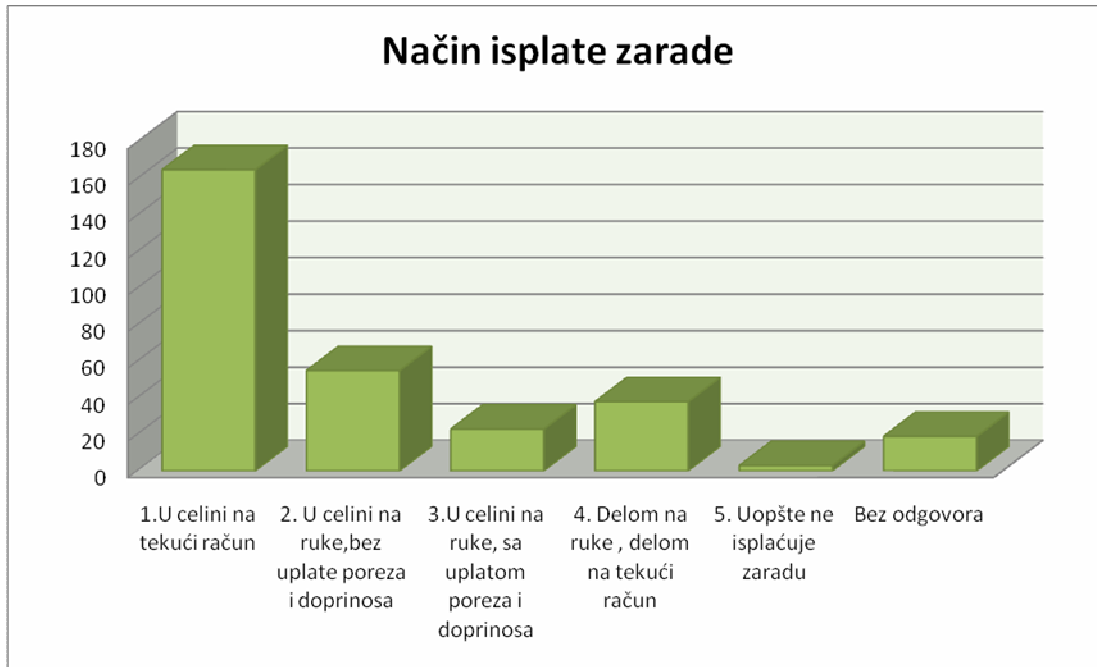
Od ukupnog broja anketiranih 25% zaposlenih ima zaradu preko 30.000 dinara, dok minimalnu zaradu ima 15,5 %

Rezultati istraživanja o neformalnoj ekonomiji u Subotici

Kao prekovremeno angažovani izjasnilo se 89 lica sa prosečnim prekovremenim radnim vremenom na mesečnom nivou od 48,6 h, s tim da 35 lica se nije izjasnilo po ovom pitanju, a 179 lica nemaju prekovremene sate.

Anketirani su se izjasnili po pitanju na koji način poslodavac isplaćuje zaradu i to:

1. U celini na tekući račun 165
2. U celini na ruke, bez uplate poreza i doprinosa 55
3. U celini na ruke, sa uplatom poreza i doprinosa 23
4. Delom na ruke, delom na tekući račun 38
5. Uopšte ne isplaćuje zaradu 3
6. Bez odgovora 19

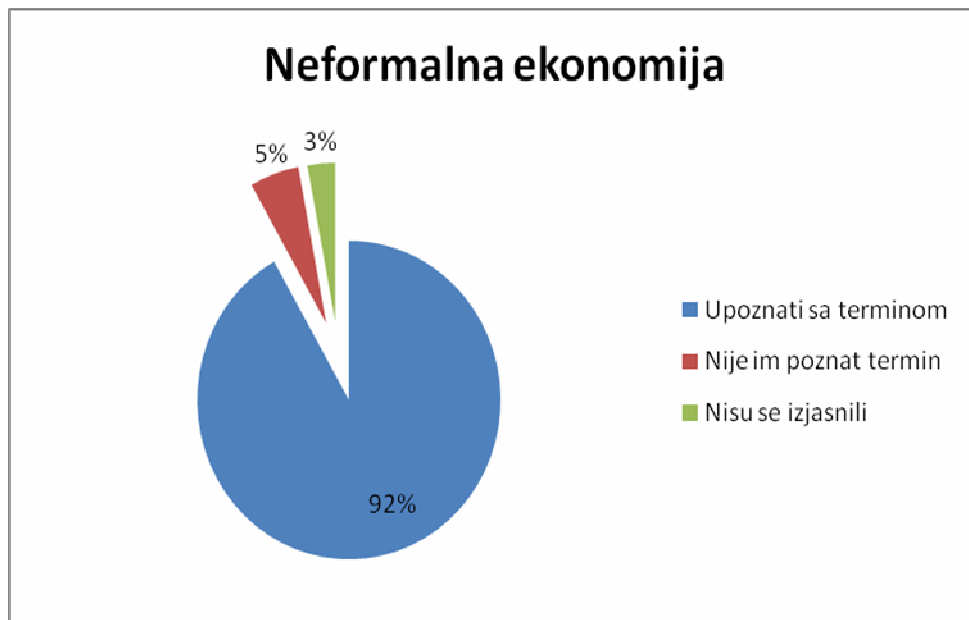
Kada je isplata prekovremenog rada u pitanju, istraživanje je pokazalo da je prekovremeni rad plaćen kod 111 lica, nije se izjasnilo 37 lica, a ostali su se opredelili za neplaćeno prekovremeno angažovanje i to 155 ispitanika.

Prekid radnog staža je potvrđen kod 135 lica u prosečnom trajanju od 3,7 godina, dok je 142 anketirana lica, radilo u kontinuitetu bez prekida. Anketiranih 26 lica se nisu izjasnila po ovom pitanju.

Na pitanje koje se odnosilo na način izdržavanja u toku perioda dok su bili bez posla ispitanici su navodili: radom na crno 80% (neki od odgovora su: privatnim majstorisanjem, preprodajom na pijaci, raznim snalaženjima), korišćenjem naknade od službe za zapošljavanje 12%, pomoć porodice (roditelji, muž i sl.) 8%

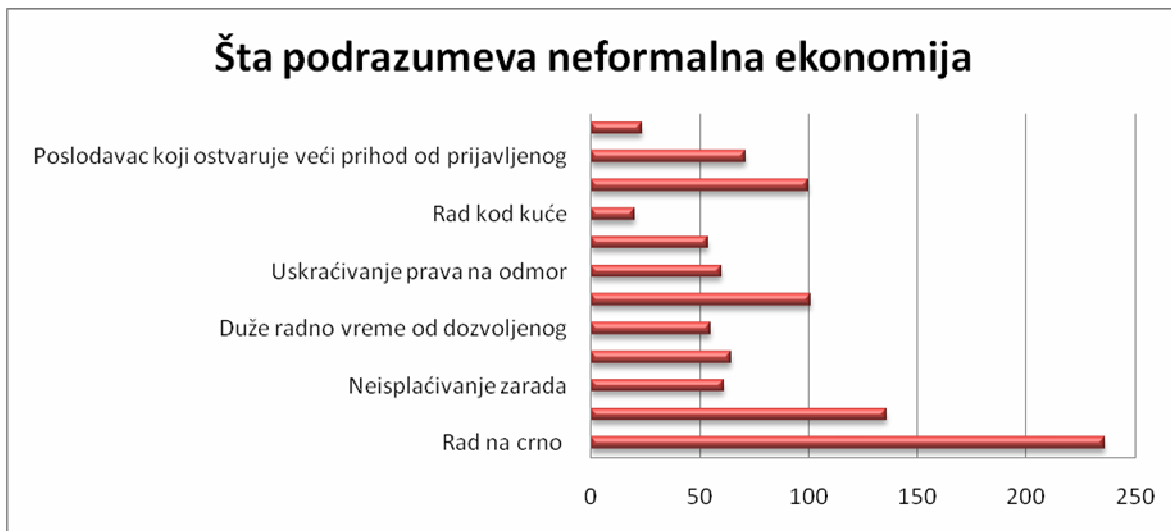
5. Neformalna ekonomija-indikatori

Za termin neformalna ekonomija čulo je 278 lica, da im termin nije poznat 16 lica, dok se 9 anketiranih nije izjasnilo po ovom pitanju.

Anketirani su imali mogućnost, da u okviru pitanja koje se odnosi na definisanje neformalne ekonomije zaokruže više ponuđenih odgovora. Pojam "neformalna ekonomija", anketirani vide kao:

Rad na crno i to 236 lica, radnika koji nije prijavljen, ukupno 136 lica, neisplaćivanje zarada ocenilo je 61 lice, za neplaćeni prekovremeni rad opredelilo se 64 ispitanika, duže radno vreme od dozvoljenog i to 55 lica, zatim poslodavca koji ne uplaćuje doprinose zaokružilo je 101 lice, uskraćivanje prava na odmor 60 ispitanika, rad na tezgi 54 lica, rad kod kuće 20 lica, poslodavca koji nije registrovan 100 anketiranih, poslodavca koji ostvaruje veći prihod od prijavljenog 71 anketirani i dodatni rad 23 ispitanika.

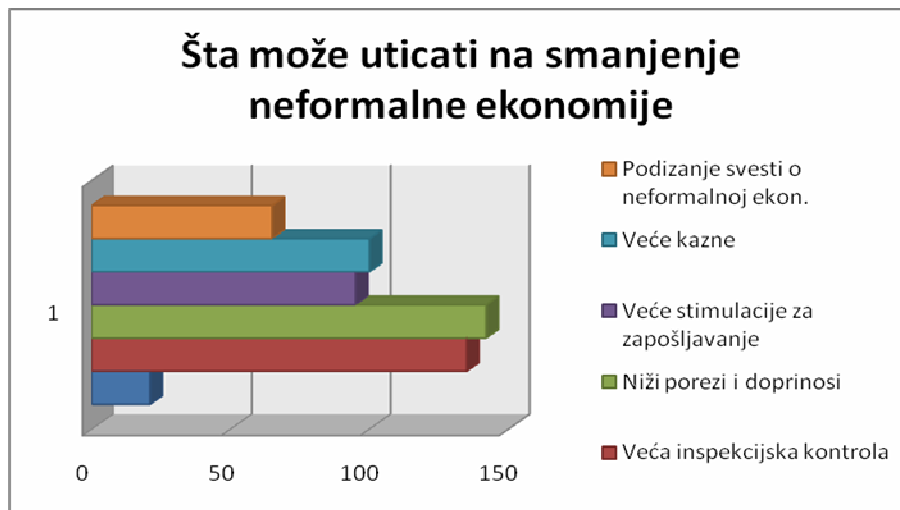
Po mišljenju ispitanika, na pojavu i širenje neformalnog oblika poslovanja utiču:

- ✓ Slaba inspekcijaska kontrola 19 %
- ✓ Loša ekonomska situacija u državi 35%
- ✓ Visoki porezi i doprinosi 20%
- ✓ Nezainteresovanost i loša organizovanost države 17%

Rezultati istraživanja o neformalnoj ekonomiji u Subotici

- ✓ Siromaštvo 5%
- ✓ Loša organizacija institucija 2 %
- ✓ Drugo 2%

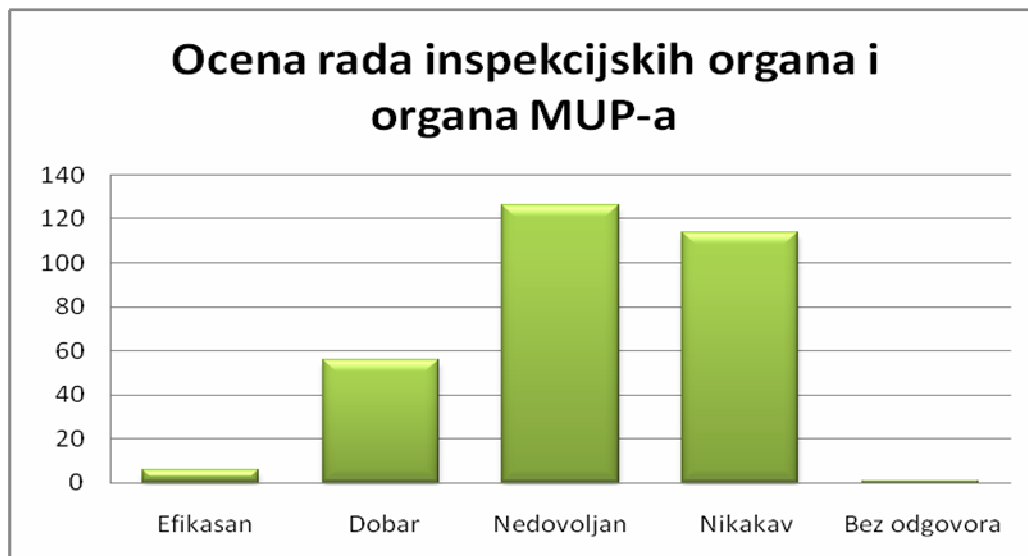
Takođe, prema mišljenju anketiranih lica, na smanjenje neformalne ekonomije najviše uticaja imaju: veća inspeksijska kontrola – 135 ispitanika, niži porezi i doprinosi - 142 anketirana, veće stimulacije za zapošljavanje – 95 lica, veće kazne - 100 ispitanika, podizanje svesti o štetnosti neformalne ekonomije - 65 lica. Nije se izjasnilo 21lice. U okviru ovog pitanja ispitanici su imali mogućnost da označe više odgovora.

Kada je u pitanju rad inspeksijskih organa i organa MUP-a, anketirani su ih ocenili:

- ✓ Efikasan 6
- ✓ Dobar 56
- ✓ Nedovoljan 126
- ✓ Nikakav 114
- ✓ Bez odgovora 1

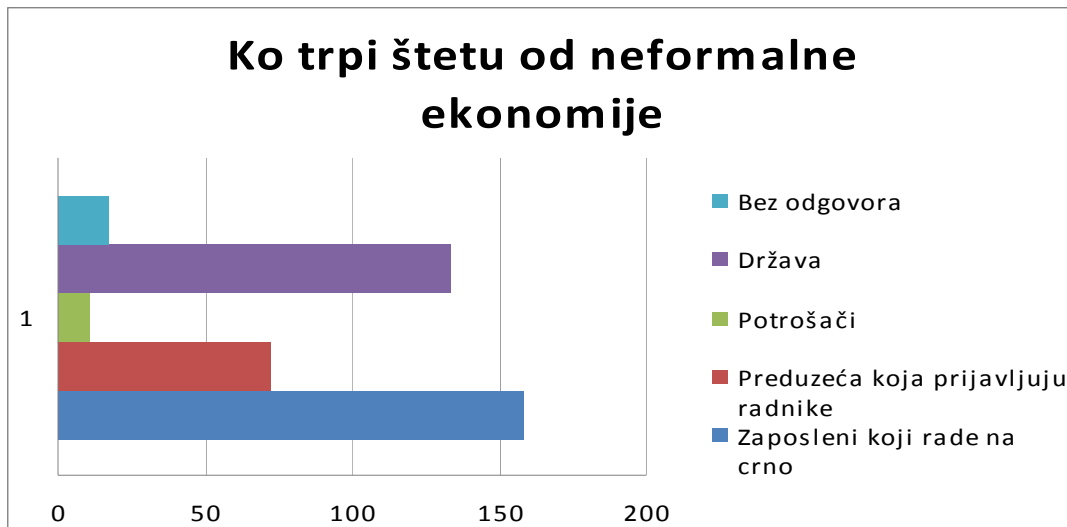
Komentari ispitanika su se prevashodno odnosili na korumpiranost i neodgovornost institucija.

Rezultati istraživanja o neformalnoj ekonomiji u Subotici

Rad u neformalnoj ekonomiji se, prema mišljenju anketiranih isplati preduzećima koja ne prijavljuju radnike 66% (199 ispitanika) i ne isplati se preduzećima koja rade legalno, kao i zaposlenima 20 % (60 ispitanika), dok se 14,5 (44 ispitanika) nije izjasnilo po ovom pitanju.

Anketirani su imali mogućnost da izaberu više odgovora i ocenili su da štetu od neformalne ekonomije najviše trpe: Zaposleni koji rade na crno 158 ispitanika; Preduzeće koje prijavljuje radnike, 72 anketirana; Potrošači, krajnji korisnici proizvoda ili usluga, 11 lica; Država, 133 anketirana; Bez odgovora, 17 lica.

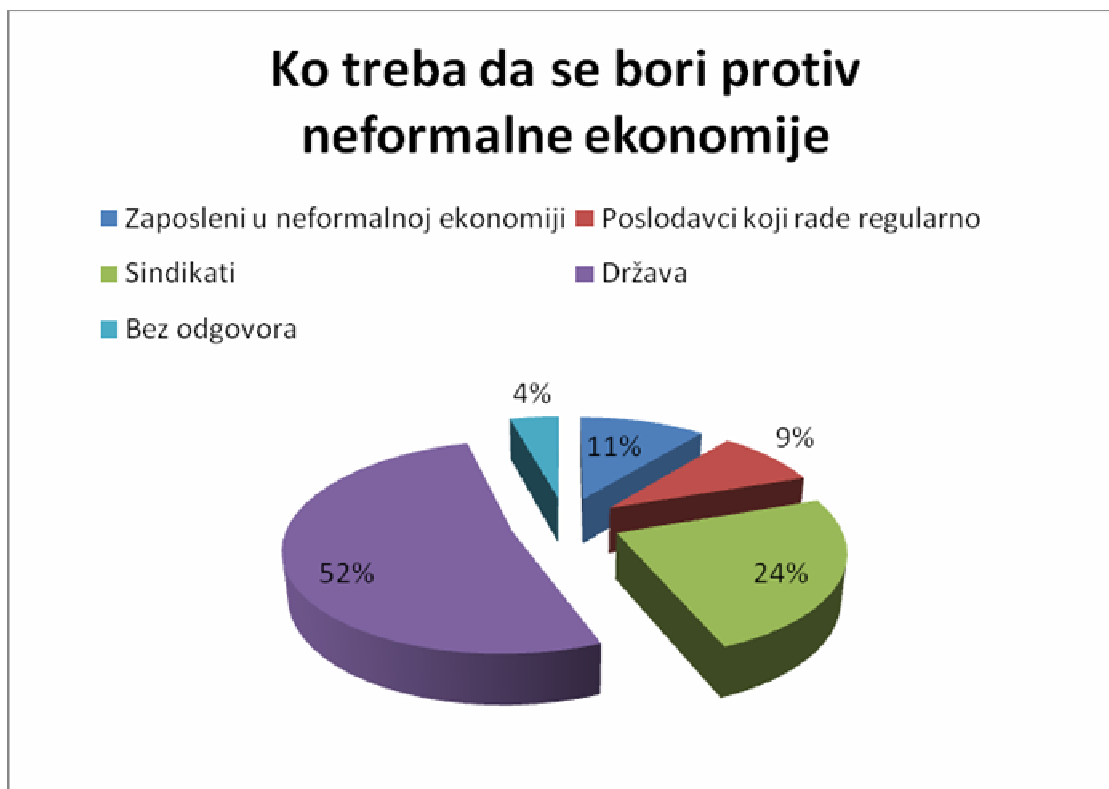

U okviru pitanja koje se odnosilo na izjašnjenje o tome da li zaposleni koji rade u neformalnoj ekonomiji imaju ista prava kao i zaposleni koji rade regularno, ispitanicima je data mogućnost da navedu sva uskraćena prava ukoliko je njihov odgovor negativan. Anketiranih 25 lica se izjasnilo da imaju ista prava, 257 ispitanika se izjasnilo da nemaju ista prava i 21 lice nije dalo odgovor na ovo pitanje. Prava koja se uskraćuju zaposlenima koji rade na crno u odnosu na zaposlene koji rade u regularnim uslovima su pre svega:

- ✓ Penziono i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje (oko 60%)
- ✓ Radni staž, topli obrok, bolovanje, regres, putne troškove , godišnji odmor (oko 25%)
- Uskraćeni su za sva prava iz zakona o radu (oko10 %)
- ✓ Drugo (5%)

Anketirana lica u situaciji da potpuno ili delimično rade u neformalnoj ekonomiji, reagovali bi tako da prijave poslodavca inspekciji rada u 11% slučajeva (34), da prijave poslodavca sindikatu 8% (24) i neće uraditi, ni preduzeti ništa po tom pitanju 55% (167). Anketiranih 78 lica nije dalo odgovor, odnosno 26 % .

Protiv neformalne ekonomije treba da se bore pre svih: Zaposleni u neformalnoj ekonomiji, izjasnilo se 46 lica; Poslodavci koji rade regularno, izjasnilo se 38 lica; Sindikati, izjasnilo se 103 ispitanika; Država, izjasnilo se 221lice. Po ovom pitanju nije se izjasnilo 18 anketiranih. Anketirani su mogli zaokružiti više ponuđenih odgovora

6. Sugestije i komentari

Anketirani su u većini slučajeva pozdravili ovakvu vrstu istraživanja, ali su pokazali i sumnju u konkretne rezultate smanjenja neformalnog oblika poslovanja. Njihove sugestije idu u pravcu insistiranja na poštovanju zakona i dugoročnom angažovanju države na kreiranju pozitivnog privrednog ambijenta i pružanju podrške kroz subvencije i stimulacije, legalnom privređivanju. Određen broj zaposlenih je u završnom komentaru, kao najveću prepreku smanjenju neformalne ekonomije, naveo korumpiranost, povlašćen položaj određenih preduzeća i monopol.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA KOJE JE SPROVEDENO MEĐU POSLODAVCIMA U DELATNOSTI TRGOVINE

1. Struktura ispitanika

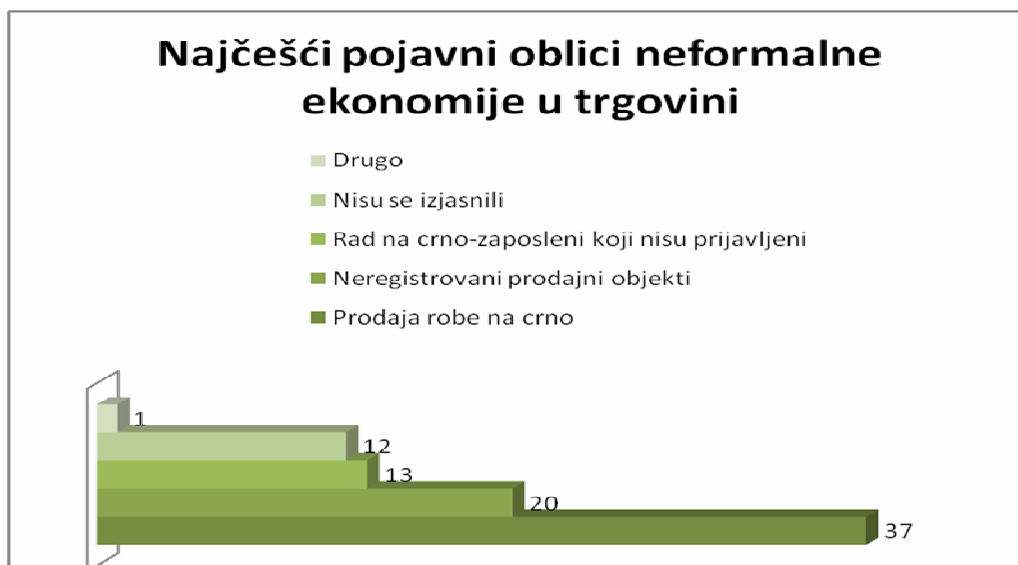
Ukupan broj preduzeća obuhvaćenih istraživanjem u oblasti trgovine je 85, od toga 83 jesu mala preduzeća ili radnje, 1 srednje preduzeće i jedan ispitanik koji se nije izjasnio po tom pitanju. Anketirana preduzeća zapošljavaju 623 radnika i to 60 radnika sa visokim obrazovanjem, 38 radnika sa višom stručnom spremom, 450 sa završenom srednjom školom i 90 nekvalifikovanih radnika.

Tabela br. 3 Podaci o strukturi ispitanika

Ukupan broj preduzeća obuhvaćenih anketom	Ukupan broj ispitanika
Malo 1-50	83
Srednje 51-250	1
Veliko 251 i više	-
Nije se izjasnio	1
Ukupno 85	
Ukupan broj zaposlenih u preduzećima obuhvaćenim anketom	
Nekvalifikovani	90
Srednja stručna sprema (IV)	450
Viša škola (VI)	38
Visoko obrazovanje VII ili VIII	60
Ukupno 623	

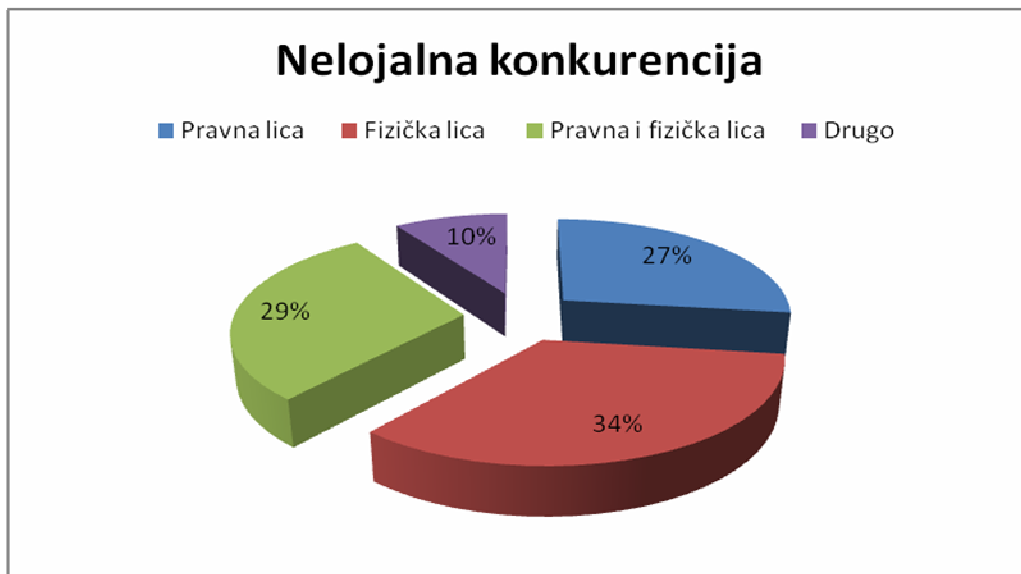
2. Rezultati istraživanja o aktivnostima u neformalnom sektoru

Prema dobijenim rezultatima anketiranih poslodavaca, najčešći pojavni oblici neformalne ekonomije u oblasti trgovine jesu prodaja robe na crno (43,5%) i to na pijačnim ili improvizovanim tezgama, buvljim pijacama ili kućna prodaja , potom neprijavljeni prodajni objekti, odnosno neregistrovane radnje (23,5%), zatim slede ona preduzeća kod kojih zaposleni rade na crno, odnosno ne prijavljeni radnici (15,3). Od ukupnog broja anketiranih, 12 se nije izjasnilo (14,2%). U okviru pitanja ispitanici su naveli i prodaju bez izdavanja fiskalnih računa, prodaju švercovane robe i nabavku robe iz uvoza nelegalnim putem uz izbegavanje plaćanja carine, prodaju falsifikata kao i prodaju robe lošeg kvaliteta (3.5 %)

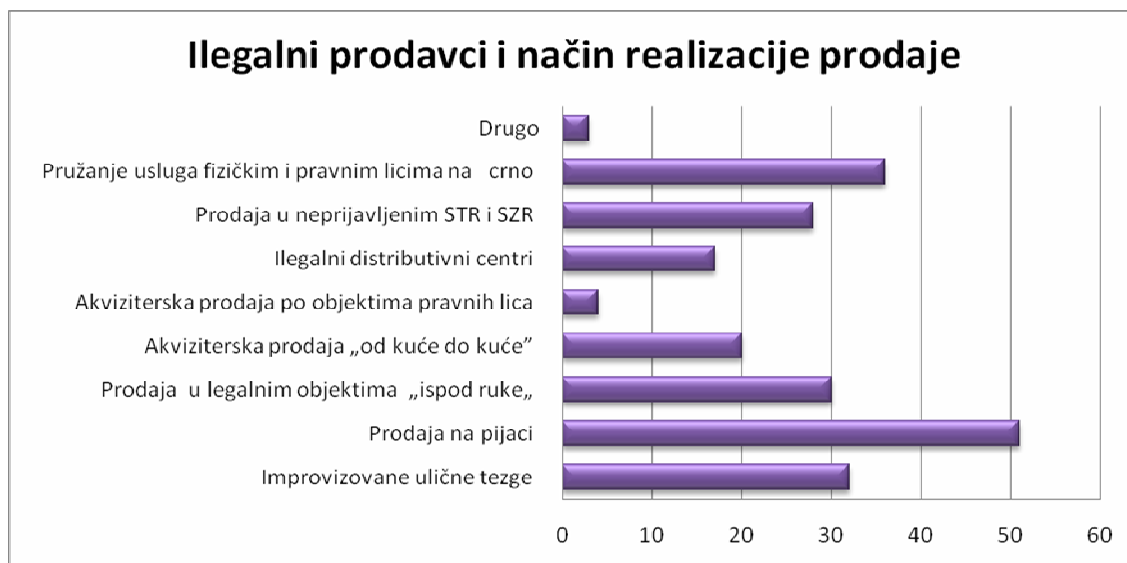
Rezultati istraživanja o neformalnoj ekonomiji u Subotici

Kao nelojalne konkurente, anketirani su naveli pravna lica koja neformalno obavljaju svoju poslovnu aktivnost i to 32 ispitanika, 29 ispitanika smatra da su im fizička lica koja posluju u sivoj zoni nelojalna konkurencija, dok se 25 anketiranih opredelilo za oba odgovora.

U okviru pitanja na koji način se realizuje ilegalna prodaja, ispitanicima je data mogućnost da obeleže više ponuđenih odgovora i dobijeni su sledeći rezultati :

- Improvizovane ulične tezge 32
- Prodaja na pijaci 51
- Prodaja u legalnim objektima „ispod ruke,, 30
- Akviziterska prodaja „od kuće do kuće” 20
- Akviziterska prodaja po objektima pravnih lica 4
- Ilegalni distributivni centri 17
- Prodaja u neprijavljenim STR i SZR 28
- Pružanje usluga fizičkim i pravnim licima na crno 36
- Drugo 3

Ljiljana Pavlović

Prilikom navođenja štete koju imaju od strane nelojalne konkurencije, ispitanici su pored finansijske štete koja nastaje usled većih troškova poslovanja, obaveze poslodavaca prema državi, porezi, doprinosi, takse, zakupnine poslovnog prostora, troškovi održavanja, režijski troškovi, navodili da je to smanjen promet, 57 ispitanika, nedovoljno angažovana radna snaga 2 ispitanika, šteta ugledu profesije, 9 lica, snižavanje cena proizvoda, 14 anketiranih. Komentari su se odnosili ne samo na štetu koju imaju preduzeća koja legalno posluju u odnosu na nelojalnu konkurenciju, već i društvo u celini.

Prilikom izjašnjavanja o realnoj proceni štete koju imaju poslodavci u legalnim tokovima u odnosu na one koji to nisu, 43 ispitanika je u procentima izrazilo svoje gubitke, 15 ispitanika nije znalo da proceni štetu, 7 ispitanika se nije izjasnilo po ovom pitanju, dok je ostatak ispitanika, svoju procenu štete iznosio u dinarskoj valuti, ali i u eurima.

Raspon štete, novčano izraženo kreće se od 100.000,00 dinara do 200.000.000,00 dinara i od 5.000,00 EUR do 50.000 EUR. Ukupni gubici koju su predstavljeni od 16 anketiranih na godišnjem nivou u dinarima iznosi **239.550.000,00 dinara ili 14.971.875,00 dinara po ispitaniku i 115.000,00 Eur-a ili 28.750,00 Eur-a po ispitaniku.**

Izraženo u procentima, procena štete koju imaju poslodavci koji posluju legalno u odnosu na nelojalnu konkurenciju na godišnjem nivou iznosi:

Do 15% štete trpi 5 ispitanika

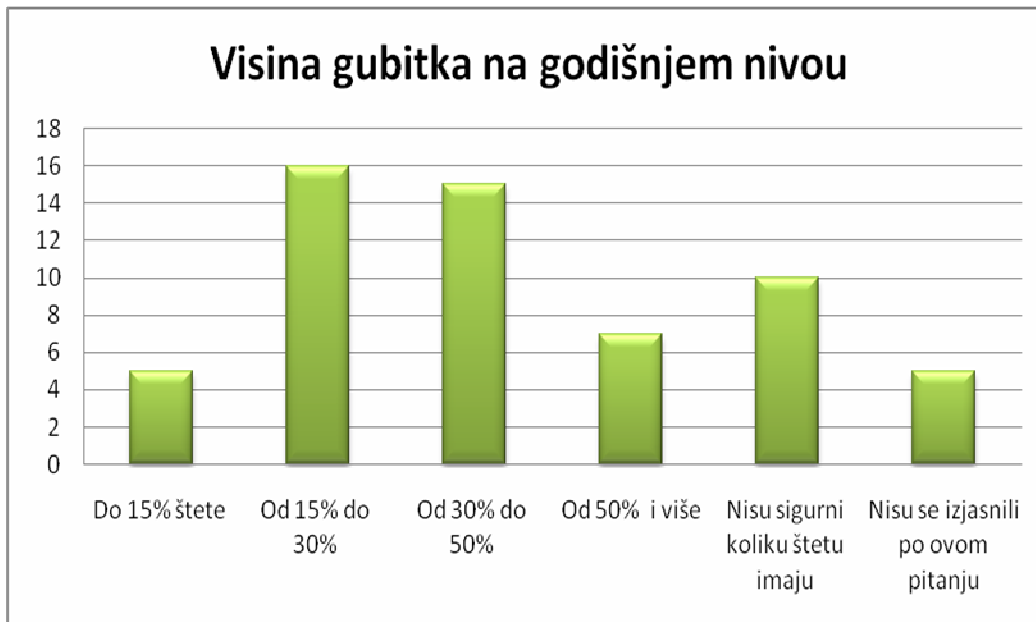
Od 15% do 30% trpi 16 ispitanika

Od 30% do 50% trpi 15 ispitanika

Od 50% i više trpi 7 ispitanika

Nisu sigurni koliko štetu imaju – 10 ispitanika

Nisu se izjasnili po ovom pitanju – 5 ispitanika

Ispitanicima je data mogućnost da sami navedu sve finansijske obaveze, poreze doprinose, takse i ostale troškove koji se najčešće izbegavaju u neformalnom poslovanju, tako da su rezultati sledeći:

1. Porez i doprinosi na lična primanja – zdravstveno osiguranje, penzijsko i invalidsko osiguranje, putni troškovi, troškovi ishrane – 46 ;
2. Porez na dobit 8 ;
3. PDV 25;
4. Carine 4;
5. Takse za isticanje firme, lokalne i republičke takse, ekološke takse, komunalne takse, takse za građevinsko zemljište- 13;
6. Svi porezi doprinosi i takse 18;
7. Nije se izjasnilo 5

3. Pozadina istraživanja o neformalnoj ekonomiji

Glavni uzrok stvaranja ambijenta pogodnog za širenje neformalne ekonomije je prema dobijenim rezultatima :

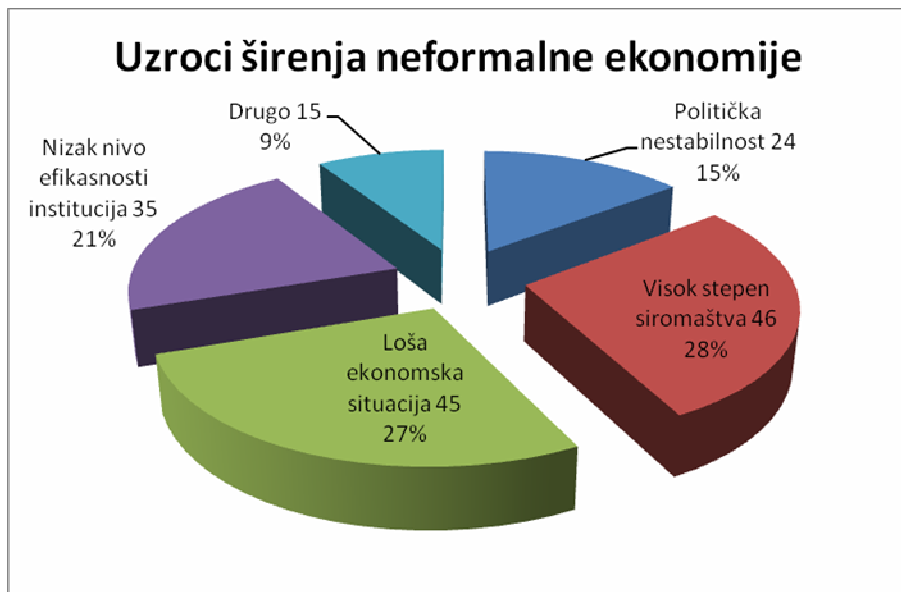
Politička nestabilnost 24

Visok stepen siromaštva 46

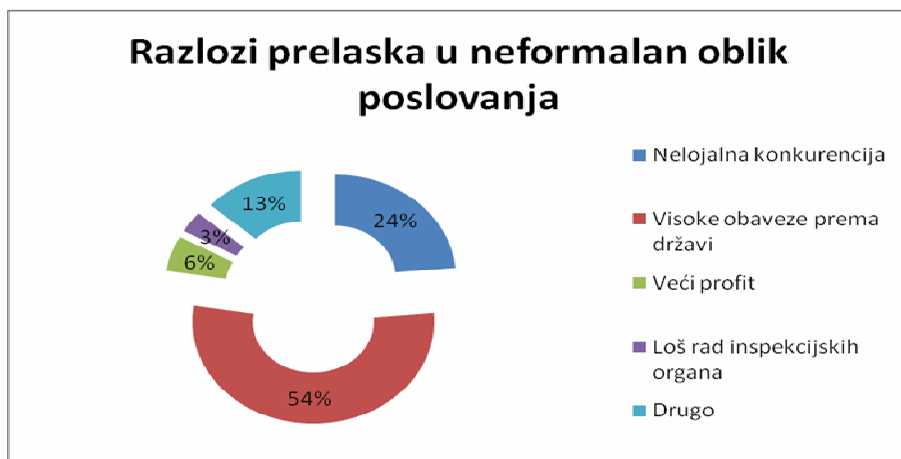
Loša ekonomska situacija 45

Nizak nivo efikasnosti institucija 35

Drugo 15

Najčešći razlozi koji navode poslodavca da iz legalnog oblika poslovanja pređe u neformalni oblik jestu visoki troškovi, pre svega porezi, doprinosi i razne takse; nelojalna konkurencija koja snižava cene proizvodima, smanjuje promet onima koji posluju legalno; želja za većim profitom; monopol velikih kompanija; korupcija i loš rad inspeksijskih organa; potreba za preživljavanjem, nizak životni standard građana, siromaštvo.

4. Preporuke za smanjenje neformalne ekonomije

Od ispitanika smo tražili da odrede najbolji vid stimulatívne politike koji bi dao rezultate u smanjenju neformalne ekonomije, tako da je na prvom mestu, po oceni anketiranih umanjeње poreza i doprinosa 55, smanjenje visine i broja državnih i lokalnih nameta 52, više programa stimulacije za zapošljavanje 33, veća inspekcijaska kontrola 31, strožija kaznena politika 22, efikasnije poreske i računovodstvene reforme 21, nije se izjasnio jedan anketirani.

Prema mišljenju ispitanika, najefikasnije sredstvo za borbu protiv širenja neformalnog oblika poslovanja može da ima država i to kroz : strožiju kaznenu politiku (31) i stimulatívnu politiku države (23) , stimulacija za otvaranje novih radnih mesta (5) , podrška malim preduzećima (4) , kreiranje boljeg privrednog ambijenta (10) , umanjeње poreza i doprinosa (15) i plaćanje PDV-a po naplati fakture (2) .

5. Sugestije i komentari

U okviru predloga i komentara predviđenih anketom, poslodavci su ukazali na neophodnost angažovanja države u suzbijanju neformalne ekonomije i insistiranje na jednakim uslovima poslovanja za sve poslodavce. Ukazano je na problem korupcije i nepoštovanje zakonskih regulativa. Rešenje problema vide u podizanju životnog standarda i otvaranju novih radnih mesta.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA KOJE JE SPROVEDENO MEĐU POSLODAVCIMA U DELATNOSTI TURIZMA I UGOSTITELJSTVA

1. Struktura ispitanika

Ukupan broj preduzeća obuhvaćenih istraživanjem u oblasti turizma i ugostiteljstva je 32, od toga 30 jesu mala preduzeća, 1 srednje preduzeće i 1 veliko preduzeće. Anketirana preduzeća zapošljavaju 536 i to 32 radnika sa visokim obrazovanjem, 34 sa višom stručnom spremom, 425 sa završenom srednjom školom, 42 nekvalifikovanih radnika i 1 bez podataka.

Tabela br.4 Struktura ispitanika

Malo 1-50	30
Srednje 51-250	1
Veliko 251 i više	1
Ukupno	32
Više obrazovanje	32
Viša stručna sprema	34
Srednja škola	425
Nekvalifikovani	42
Bez podataka	1
Ukupan broj zaposlenih u preduzećima obuhvaćenih anketom	536

Tabela br. 5 Delatnost preduzeća

Ugostiteljstvo	27
Turizam	4
Mešovito	1
Ukupno	32

2. Rezultati istraživanja o aktivnostima u neformalnom sektoru

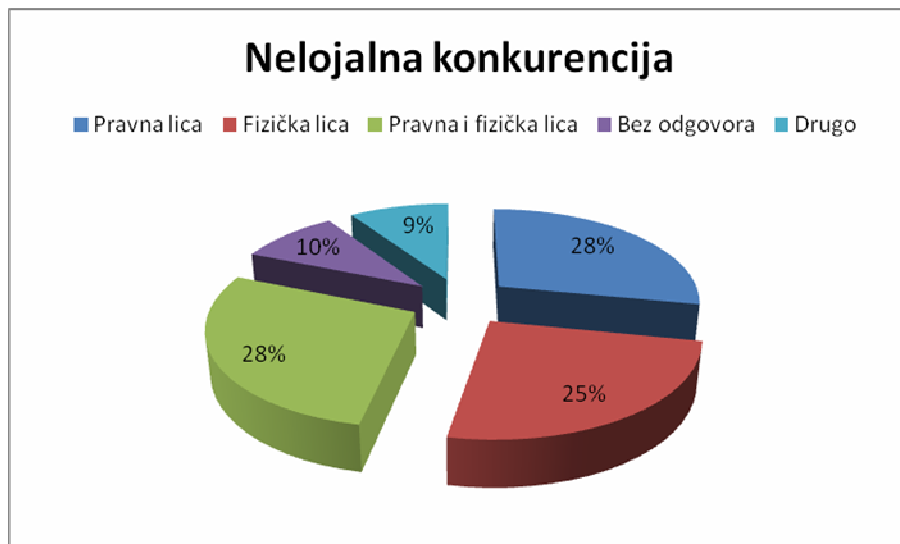
Od anketiranih poslodavaca je traženo da navedu sve oblike neformalne ekonomije sa kojom se susreću u okviru obavljanja svojih poslovnih aktivnosti. Prema izjavama anketiranih poslodavaca u oblasti turizma i ugostiteljstva, u okviru pitanja o najčešćim pojavnim oblicima neformalne ekonomije u njihovoj delatnosti izjasnili su se da su to rad na crno, radnici na crno, roba niskog kvaliteta (vidi tabelu) itd.

Tabela br. 6 Pojavni oblici neformalne ekonomije

Rad na crno	16
Utaja poreza	3
Bez fiskalnih računa	5
Nabavka bez papira	4
Roba bez kvaliteta	2
Radnici na crno	7
Točenje alkohola po kućama	3
Bez stave	5
Preveliki nameti lokalne samouprave	1

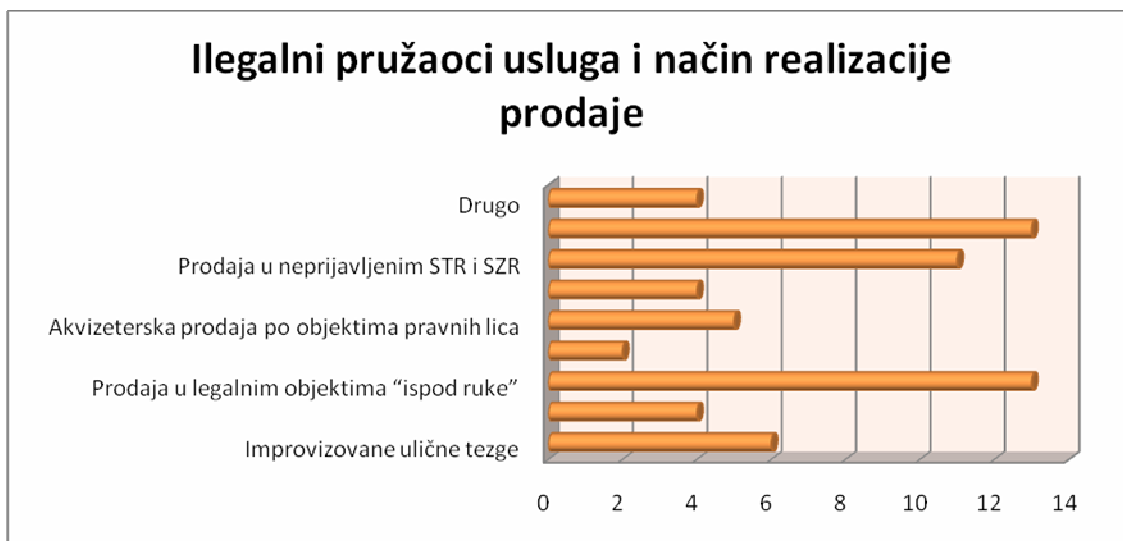

Kao nelojalne konkurente, 8 anketiranih su naveli pravna lica koja neformalno obavljaju svoju poslovnu aktivnost, 9 ispitanika smatra da su im fizička lica koja posluju u sivoj zoni nelojalna konkurencija. Po 1 odgovor su imale opcije lokalna samouprava i država, konobari i nestručni ljudi. Za oba odgovora se opredelilo 9 ispitanika, dok je bez odgovora bilo 3 ankete.

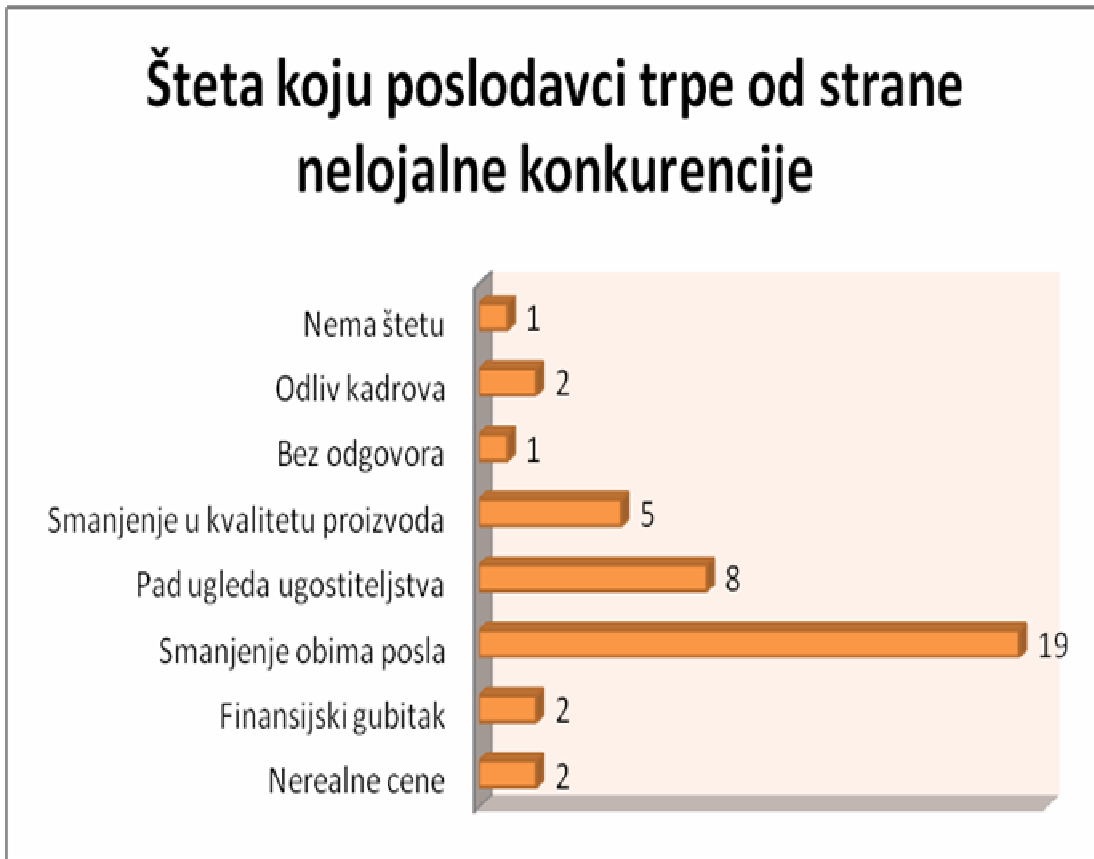

U okviru pitanja koje se odnosi na načine na koje je moguće nelegalno distribuirati robu ili usluge, anketirani su naveli

- a. Improvizovane ulične tezge, 6 lica
- b. Prodaja na pijaci, 4 lica
- c. Prodaja u legalnim objektima „ispod ruke”,-13 lica
- d. Akviziterska prodaja „od kuće do kuće”- 2 lica
- e. Akviziterska prodaja po objektima pravnih lica, 5 lica
- f. Ilegalni distributivni centri, 4 lica
- g. Prodaja u neprijavljenim STR i SZR, 11 lica
- h. Pružanje usluga fizičkim i pravnim licima na crno, 13 lica
- j. Drugo (neizdavanje fiskalnih računa - 2 lica, ušteda u porcijama -1 lice, trafike - 1 lice)

Prilikom navodjenja štete koju imaju od strane nelojalne konkurencije, ispitanici su pored finansijske štete koja nastaje usled većih troškova poslovanja, takodje naveli i nerealne cene (2 ispitanika), smanjenje obima posla (19 ispitanika), pad ugostiteljstva (8 ispitanika), smanjenje u kvalitetu proizvoda (5 ispitanika) i odliv kadrova (2 ispitanika). Bez odgovora je bila 1 anketa i odgovora da nema štete takodje 1 anketa.

Realna procena štete prema izjavama anketiranih na godišnjem nivou u apsolutnim iznosima je:

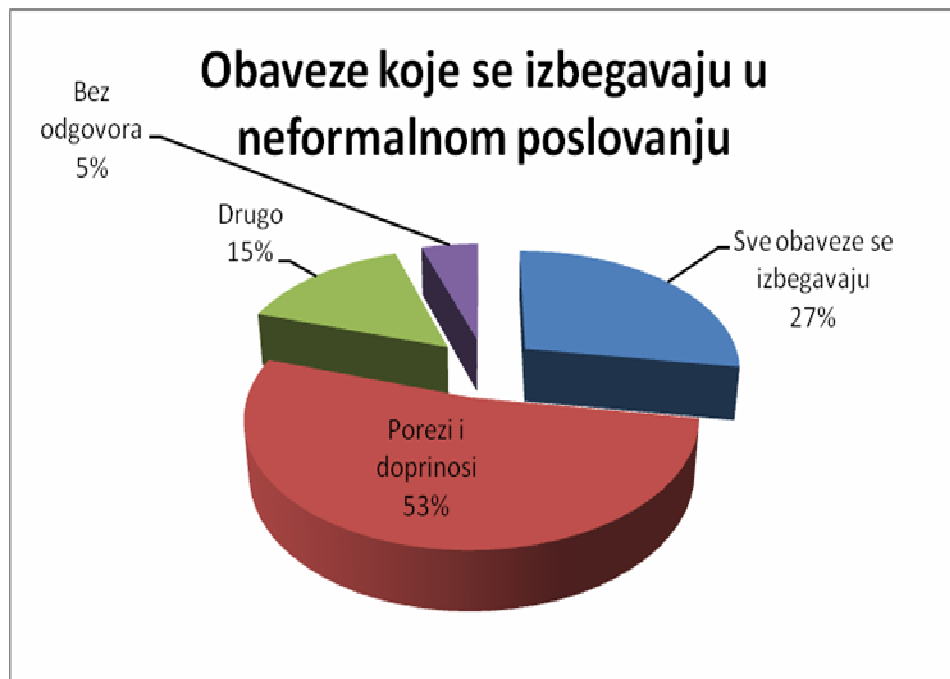
1. Do 1000 eura, 2 ispitanika
2. Od 1000-4000 eura, 3 ispitanika
3. Od 4000-20000 eura, 5 ispitanika
4. Preko 20000 eura, 2 ispitanika

U procentu od ukupnog prometa:

1. 0-20% prometa, 1 ispitanik
2. Od 21-40 % prometa, 4 ispitanika
3. Preko 40% prometa, 4 ispitanika

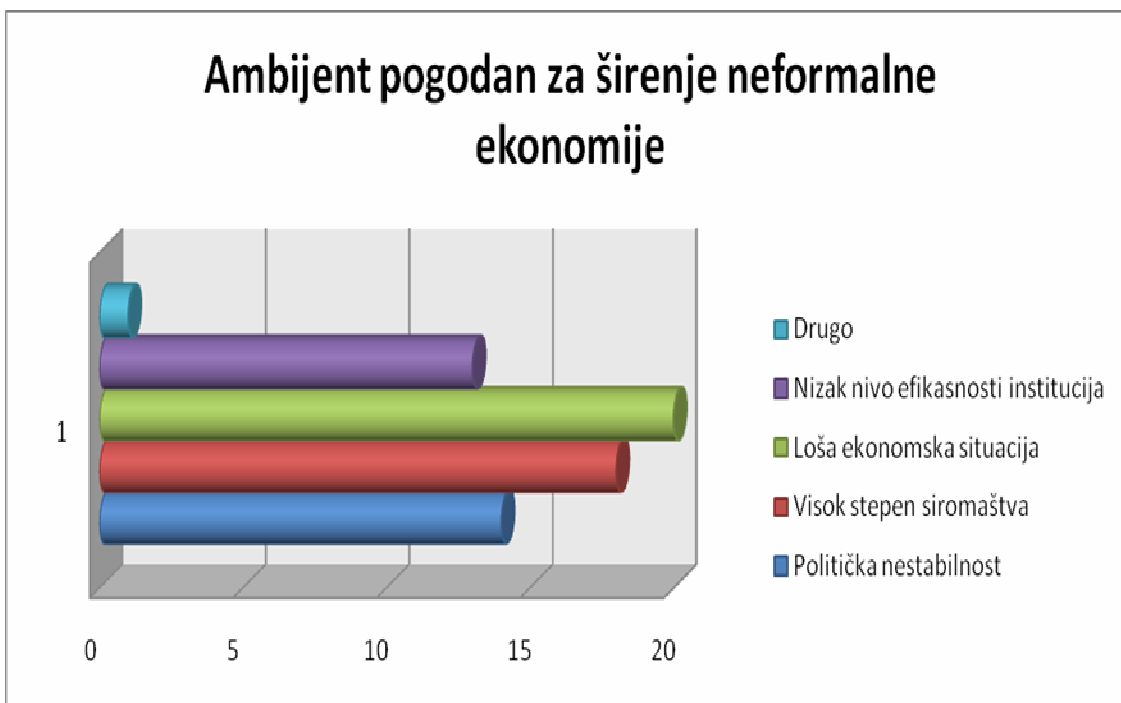
Anketiranih 8 lica se nije izjasnilo po pitanju štete koje trpi njihovo poslovanje, a mali broj anketiranih (4), štetu izražava kao dosta veliku i nemerljivu.

Prema navodima ispitanika, u neformalnoj ekonomiji najčešće se izbegavaju: Svi oblici obaveza, 9 ispitanika; PDV, PIO, zdravstveno osiguranje, 19 ispitanika; Samo PDV, 2 ispitanika; Dobavljači, 1 ispitanik; Lokalne komunalne takse, 4 ispitanika; Neplaćanje radnika, 1 ispitanik; Bez odgovora, 1 ispitanik.

3. Pozadina istraživanja o neformalnoj ekonomiji

Glavni uzrok stvaranja ambijenta pogodnog za širenje neformalne ekonomije je prema dobijenim rezultatima: Politička nestabilnost, 14 ispitanika; Visok stepen siromaštva, 18 ispitanika; Loša ekonomska situacija, 20 ispitanika; Nizak nivo efikasnosti institucija, lica 13; Drugo, 1 lice.

Najčešćih 5 razloga koji su bili navedeni kao motiv da se iz legalnog oblika poslovanja pređe na nelegalni su: visoke obaveze (16 ispitanika), nelojalna konkurencija (4 ispitanika), veća zarada (5

ispitanika) i plaćanje kazni (4 ispitanika). Ostale opcije su uglavnom imale po jedan ili dva potvrdna odgovora, što može da se vidi iz priložene tabele i grafika.

Tabela br. 6 Motiv za prelazak na nelegalno poslovanje

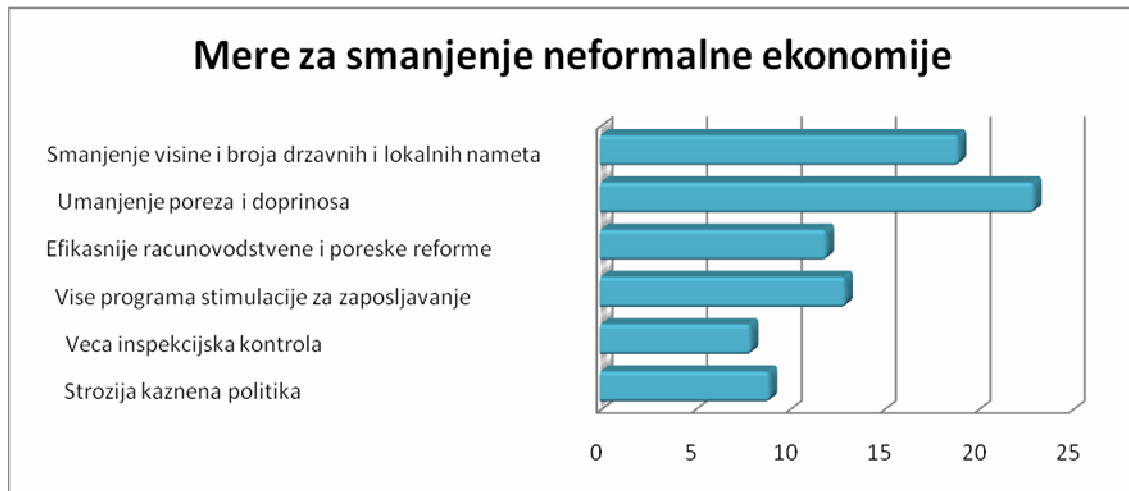
Kriza u društvu	2
Visoke obaveze (takse, troškovi, poreske obaveze)	16
Mali promet	3
Nelojalna konkurencija	4
Nestabilna ekonomska situacija	3
Veća zarada	5
Izbegavanje plaćanja kazni	4
Bez odgovora	0
Prodaja po nižim cenama	1
Manipulacija sa prijavom prihoda i dobiti	1
Nemogućnost egzistencije u legalnim tokovima	1
Birokratija	1

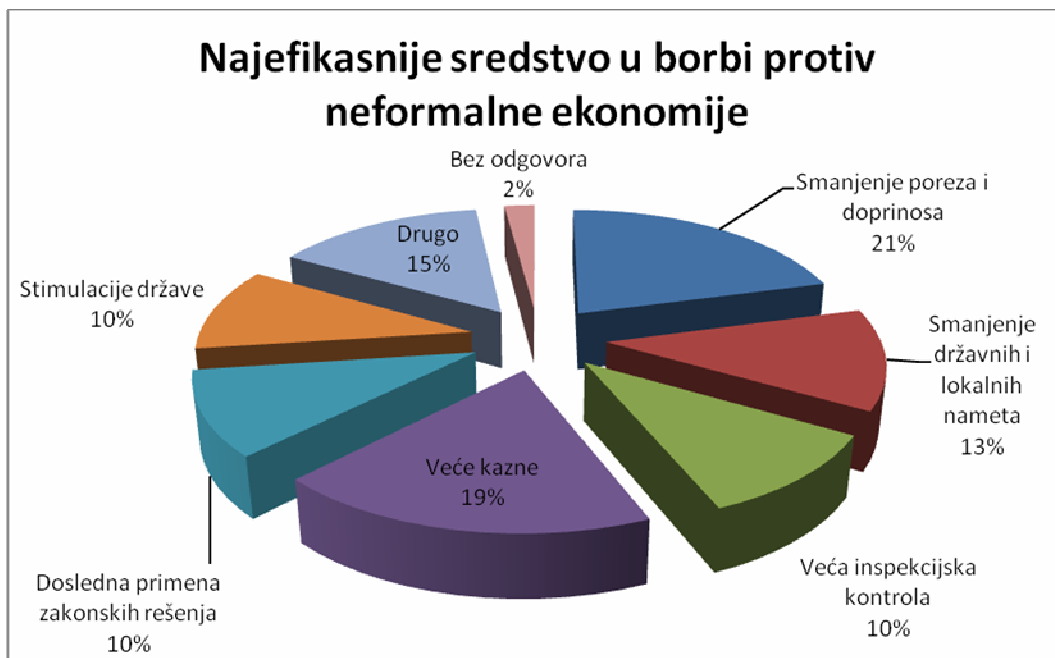
4. Preporuke za smanjenje neformalne ekonomije

Po pitanju izjašnjavanja o vidu stimulatивne politike koji bi dao najviše efekata u smanjenju neformalne ekonomije, dobijeni su sledeći rezultati:

1. Strojica kaznena politika, 9 ispitanika
2. Veka inspeksijska kontrola, 8 ispitanika
3. Vise programa stimulacije za zaposljavanje, 13 ispitanika
4. Efikasnije racunovodstvene i poreske reforme 12 ispitanika
5. Umanjenje poreza i doprinosa 23 ispitanika
6. Smanjenje visine i broja drzavnih i lokalnih nameta 19 ispitanika

Kao najefikasnije sredstvo za borbu protiv neformalnog oblika poslovanja, anketirani poslodavci u delatnosti turizma i ugostiteljstva naveli su: Stvaranje unija i udruženja, 1 ispitanik; Smanjenje poreza i doprinosa, 10 ispitanika; Stimulacija od strane države, 5 ispitanika; Dosledna primena zakonskih rešenja, 5 ispitanika; Veća sloboda inspektora u kontroli neformalnog sektora, 5 ispitanika; Veće kazne i rigoroznija kontrola, 9 ispitanika; Povećanje kupovne moći klijenata, 2 ispitanika; Smanjenje državnih i lokalnih nameta, 6 ispitanika; Podizanje svesti, 1 ispitanik; Državni aparat, 1 ispitanik; Smanjenje inspeksijskih kazni, 1 ispitanik; Hapsenje tajkuna, 1 ispitanik; Bez odgovora, 1 ispitanik.

5. Sugestije i komentari

U cilju smanjenja neformalne ekonomije, anketirani poslodavci ističu važnost za različitim stimulacijama od strane države, firmama koje legalno posluju. Anketirani poslodavci su sugerisali i veći nivo kontrole, unepredjenje rada državnih institucija, smanjenje državne administracije, uzimanje u obzir ekonomske snage preduzetnika i realnije takse, odnosno usklađene sa realnim mogućnostima poslodavaca.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA KOJE JE SPROVEDENO MEĐU POSLODAVCIMA U DELATNOSTI GRAĐEVINE I INDUSTRIJE GRAĐEVINSKOG MATERIJALA

1. Struktura ispitanika

Ukupan broj preduzeća obuhvaćenih istraživanjem u oblasti građevine je 41, od toga 35 malih preduzeća ili radnji, 5 srednjih preduzeća i 1 veliko preduzeće. Anketirana preduzeća zapošljavaju 1108 radnika i to 68 radnika sa visokim obrazovanjem, 58 radnika sa višom stručnom spremom, 672 sa završenom srednjom školom i 310 nekvalifikovanih radnika.

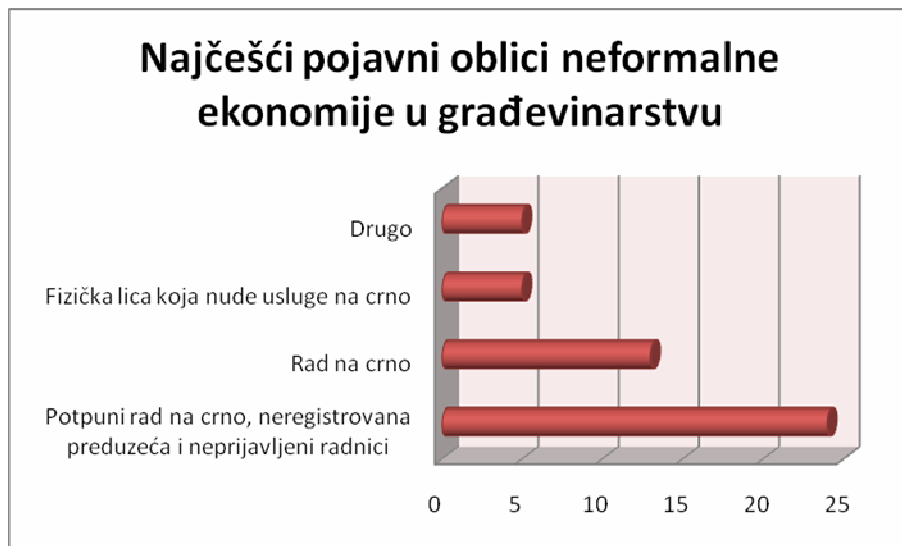
Tabela br.7 Podaci o strukturi ispitanika

Ukupan broj preduzeća obuhvaćenih anketom	Ukupan broj ispitanika
Malo 1-50	35
Srednje 51-250	5
Veliko 251 i više	1
Nije se izjasnio	-
	Ukupno 41
Ukupan broj zaposlenih u preduzećima obuhvaćenim anketom	
Nekvalifikovani	310
Srednja stručna sprema (IV)	672
Viša škola (VI)	58
Visoko obrazovanje VII ili VIII	68
	Ukupno 1108

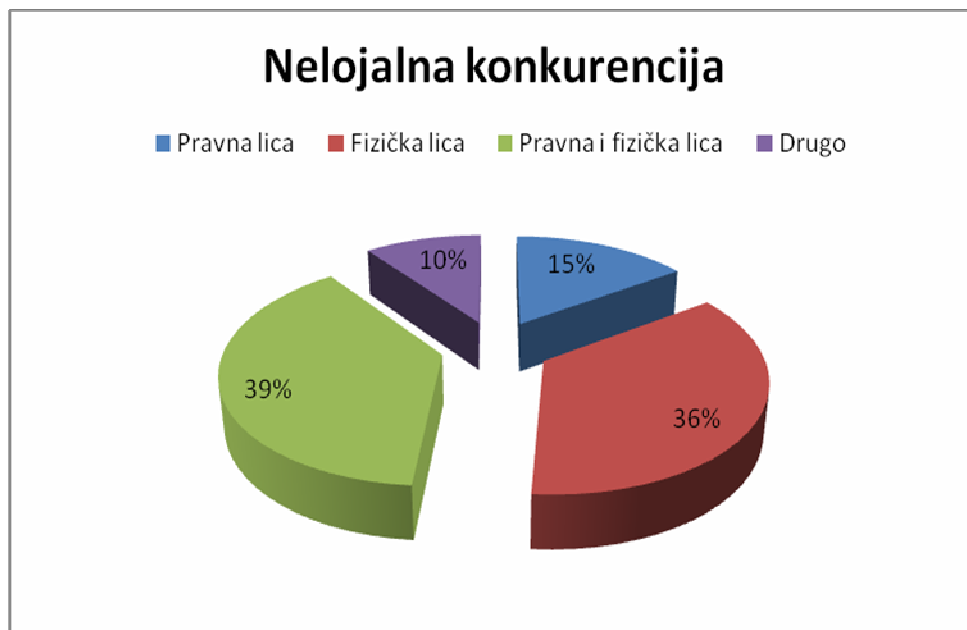
2. Rezultati istraživanja o aktivnostima u neformalnom sektoru

Prema dobijenim rezultatima anketiranih poslodavaca, najčešći pojavni oblici neformalne ekonomije u oblasti građevine jeste totalni rad na crno 24, što podrazumeva neregistrovane privredni subjekte koji obavljaju delatnost sa radnicima koji nisu prijavljeni, zatim slede ona preduzeća kod kojih zaposleni rade na crno, odnosno radnici kojima se ne uplaćuju porezi i doprinosi, 13 ispitanika. Kao pojavni oblici neformalne ekonomije navedeno je i nuđenje radne snage preko oglasa u novinama, angažovanje radnika za dopunski rad, fizička lica koja nude usluge na crno 5. Od ukupnog broja anketiranih, 3 se nije izjasnilo.

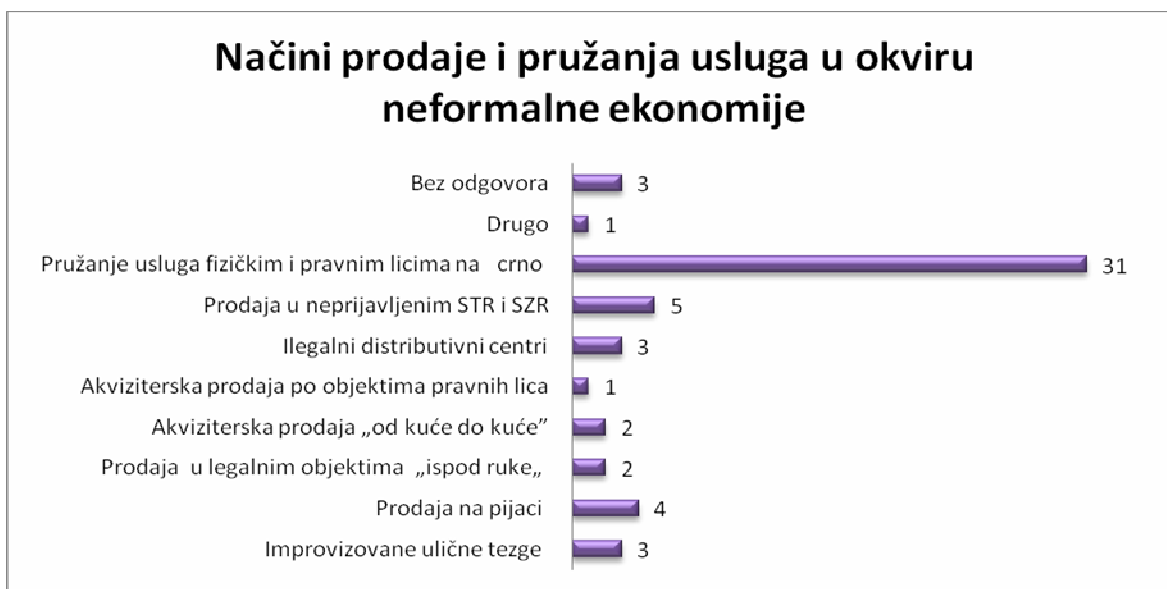
U okviru pitanja ispitanici su naveli da imaju poteškoća u naplati potraživanja, a da PDV plaćaju po izdatoj fakturi (plaćanje PDV-a avansno) nabavka i prodaja loših kopija iz uvoza, prodaju falsifikata kao i prodaja robe lošeg kvaliteta. Nelojalna konkurencija snižava cene i to rezultira time da se veliki broj preduzeća odlučuje na prelazak rada na crno ili zatvaraju radnje.

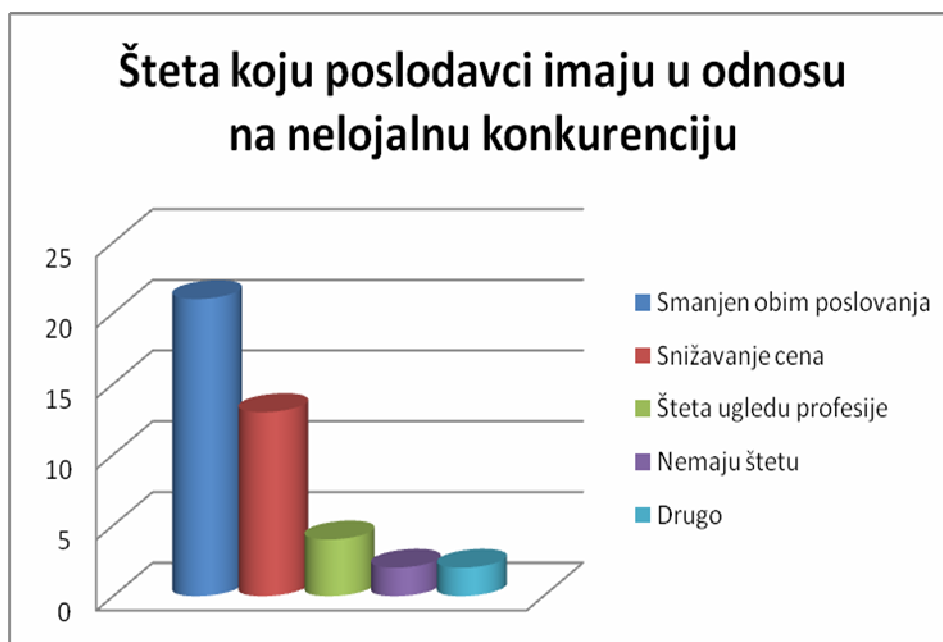
Kao nelojalne konkurente, anketirani su naveli pravna lica koja neformalno obavljaju svoju poslovnu aktivnost i to 6 ispitanika, 14 ispitanika smatra da su im fizička lica koja posluju u sivoj zoni nelojalna konkurencija, dok se 15 anketiranih opredelilo za oba odgovora. Za drugi odgovor opredelilo se 4 ispitanika.

U okviru pitanja na koji način se realizuje ilegalna prodaja, ispitanicima je data mogućnost da obeleže više ponuđenih odgovora i dobijeni su sledeći rezultati : Improvizovane ulične tezge 3; Prodaja na pijaci 4; Prodaja u legalnim objektima „ispod ruke,, 2; Akviziterska prodaja „od kuće do kuće” 2; Akviziterska prodaja po objektima pravnih lica 1; Ilegalni distributivni centri 3; Prodaja u neprijavljenim STR i SZR 5; Pružanje usluga fizičkim i pravnim licima na crno 31; Drugo 1. Nisu dali odgovor na pitanje tri ispitanika.

Prilikom navođenja štete koju imaju od strane nelojalne konkurencije, ispitanici su u većini slučajeva naveli smanjen obim poslovanja, 21 ispitanik, snižavanje cene od strane nelojalne konkurencije koja nema nikakva davanja prema državi (obaveze poslodavaca prema državi, porezi, doprinosi, takse, zakupnine poslovnog prostora, troškovi održavanja, režijski troškovi), 13 lica, šteta ugledu profesije, 4 anketirana poslodavca. Komentarisali su se odnosili i na smanjen obim ulaganja u nove mašine i nova postrojenja, 2 ispitanika. Dvoje anketiranih se izjasnilo da nema nikakvu štetu.

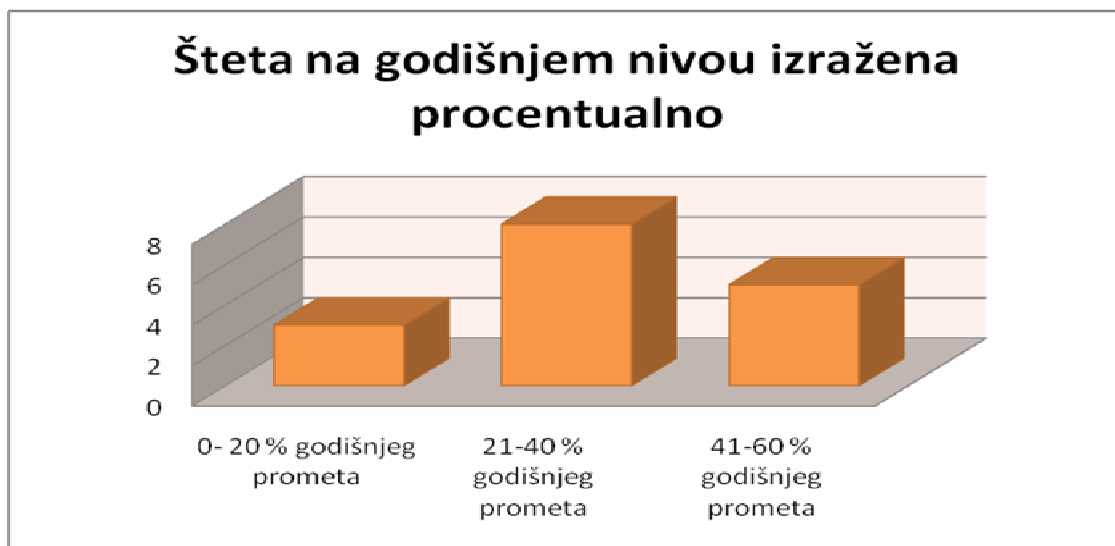

Prilikom navođenja realne procene štete, na godišnjem nivou, koje ima poslovanje jednog građevinskog preduzeća zbog nelojalne konkurencije, ispitanici su se izjasnili na različite načine i to od numeričkih procena do procentualno izraženih gubitaka. Izraženo u valuti EUR

Tabela br. Šteta na godišnjem nivou izražena u valuti EUR

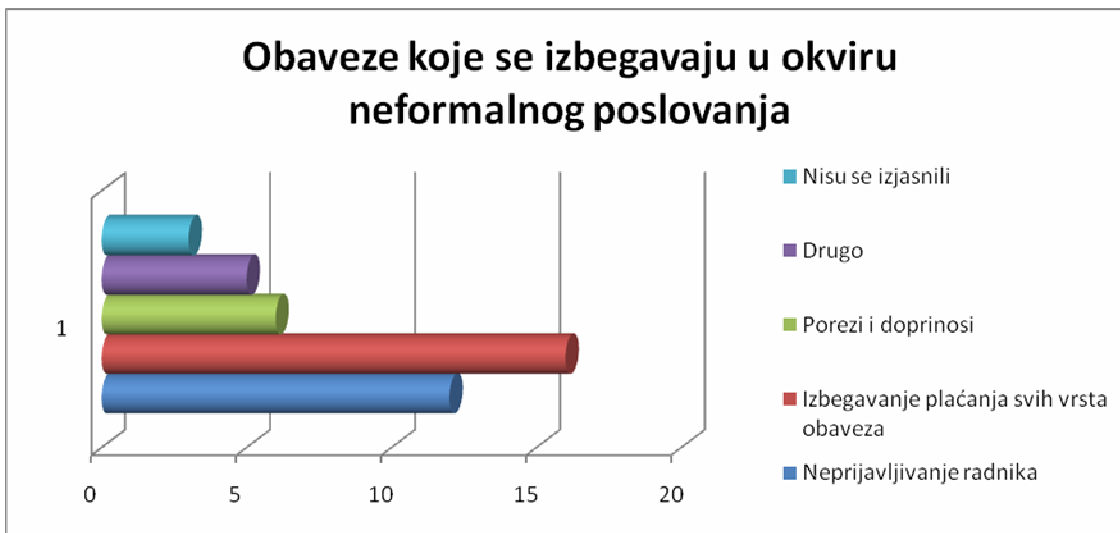
Iznos u valuti EUR	Broj anketiranih
0-5000	2
5000-10000	2
10000-50000	1
50000-100000	4
100000-500000	1
500000	1

Procentualno izraženi gubici na godišnjem nivou jesu u proseku oko 30%

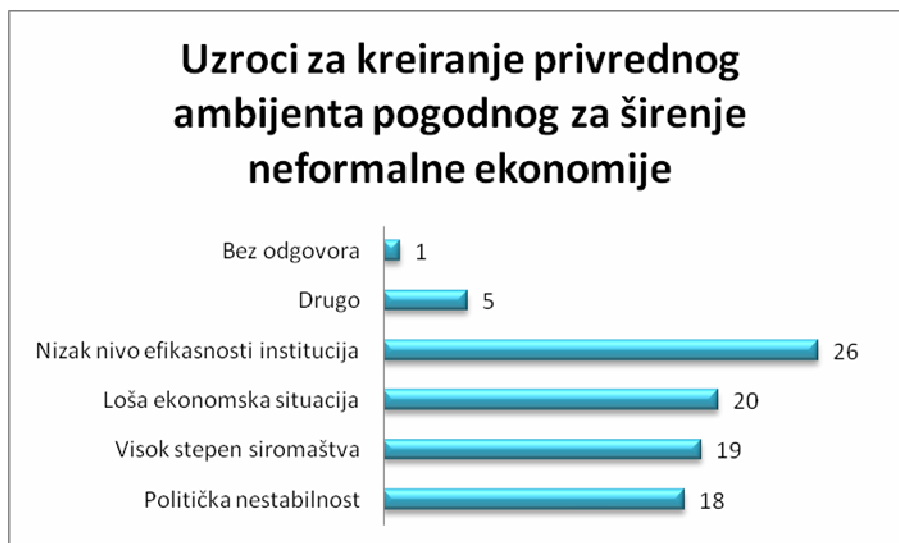
Neki od odgovora bili su opisnog karaktera: dosta velika, veoma velika, neizmerna, itd. Pored toga 3 ispitanika nisu u mogućnosti da procene štetu, 2 ispitanika nisu odgovorila, dok su 2 ispitanika odgovorila da ne trpe štetu.

Finansijske obaveze, poreze, doprinose, takse i ostale troškove koji se najcesce izbegavaju u neformalnom poslovanju, anketirani su ocenili na sledeći način: neprijavlivanje radnika (izbegavanje placanja svih obaveza koje iz toga pristicu), navelo je kao primer 10 ispitanika; izbegavanje placanja svih vrsta obaveza navelo je 13 ispitanika; PDV i doprinose pomenulo je 6 ispitanika; takse za isticanje firme, porez na dobit, ne placanje naknada za rad na terenu, ne placanje prekovremenog rada pomenulo je 3 ispitanika; ne sprovođenje zakonskih obaveza u pogledu zastite na radu pomenulo je 2 anketirana lica.

3. Pozadina istraživanja o neformalnoj ekonomiji

Glavni uzrok stvaranja ambijenta pogodnog za širenje neformalne ekonomije je prema dobijenim rezultatima : Politička nestabilnost, 18 ispitanika; Visok stepen siromaštva, 19 lica; Loša ekonomska situacija, 20 anketiranih; Nizak nivo efikasnosti institucija, 26 lica; Drugo, 5 lica; Bez odgovora, 1 lice Anketirani su se izjasnili da je uzrok širenja neformalne ekonomije, pored navedenog i socijalno stanje, velika nezaposlenost, loše sprovedena privatizacija, loša poreska politika koja ne uvažava ekonomsku moćporeskih obaveznika, kurs, skok evra, monopol, korupcija.

Najčešći razlozi koji navode poslodavca da iz legalnog oblika poslovanja pređe u neformalni oblik jestu visoki troškovi, pre svega porezi, doprinosi na zarade zaposlenih razne takse, 19 ispitanika; nelojalna konkurencija koja snižava cene proizvodima, smanjuje promet onima koji posluju legalno, 15 anketiranih; želja za većim profitom, 4 lica; nedostatak državne podrške onima koji legalno posluju, 3 ispitanika; nepostojanje efikasnog mehanizma za naplatu potraživanja, 2 lica; korupcija i loš rad inspeksijskih organa 2 lica; trenutna situacija na tržištu; ugledaju se na druge. Dva lica se nisu izjasnila po ovom pitanju.

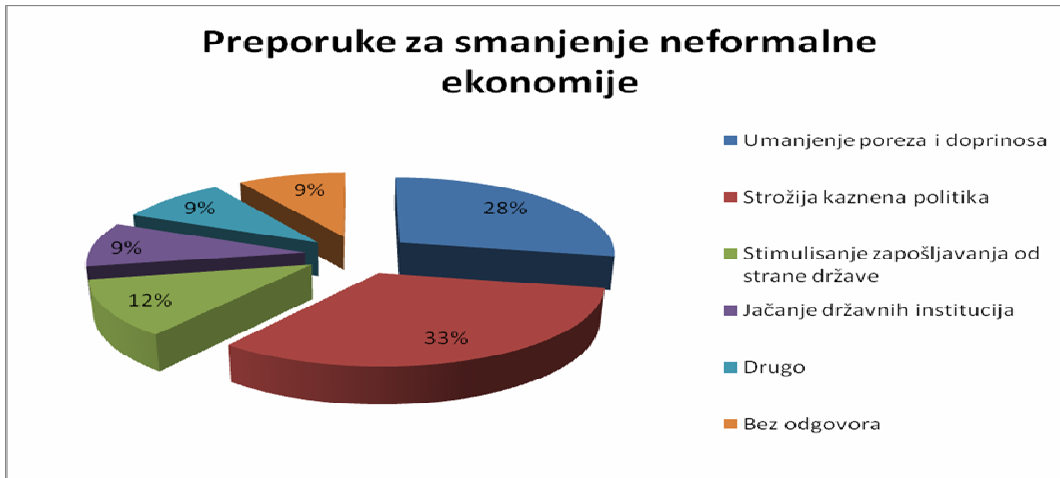
4. Preporuke za smanjenje neformalne ekonomije

Od ispitanika koji delatnost obavljaju u građevinskoj oblasti smo tražili da odrede najbolji vid stimulatивne politike koji bi dao rezultate u smanjenju neformalne ekonomije i njihove preporuke su: Umanjenje poreza i doprinosa 25, umanjeње visine i broja državnih i lokalnih nameta 22, veća inspekcijсka kontrola 19, više programa stimulacije za zapošljavanje 18, strožija kaznena politika 13, efikasnije računovodstvene i poreske reforme 14, bez odgovora jedan ispitanik.

Prema mišljenju ispitanika, najefikasnije sredstvo za borbu protiv širenja neformalnog oblika poslovanja jeste:

- ✓ Umanjenje poreza i doprinosa, 12 ispitanika
- ✓ Strožija kaznena politika, 14 ispitanika
- ✓ Stimulisanje zapošljavanja od strane države, 5 ispitanika
- ✓ Jačanje državnih institucija, 4 ispitanika
- ✓ Stvaranje stabilnog tržišta, korišćenje svih sredstava koje je država propisala, uvođenje zakona kao u EU . Nije se izjasnilo četiri ispitanika

5. Sugestije i komentari

Anketirani poslodavci u grani građevinarstva dali su podršku ovom istraživanju i sugerisali da se ništa neće promeniti ukoliko se država aktivno ne uključi i ne pokrene akciju koja će doneti rezultate. Kao problem, ističe se korumpiranost onih koji treba da se posvete suzbijanju neformalne ekonomije.

